

УДК 342.98

Сергій Жуков,

канд. юрид. наук, докторант

Міжрегіональної Академії управління персоналом

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА СУДДІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Стаття містить аналіз понятійного апарату забезпечення вимог професійної етики суддів в Україні. Проаналізовано положення Кодексу суддівської етики у системному зв'язку з положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зроблено висновок щодо необхідності удосконалення правових документів, якими регламентуються етичні вимоги до поведінки суддів.

Ключові слова: суддівська етика, професійна етика, поведінка суддів, добросовісність, правове забезпечення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Додержання правил професійної етики у діяльності суддів є сьогодні надзвичайно актуальним, адже довіра до органів судової влади в українському суспільстві залишає бажати кращого. Так, за результатами соціологічного дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 1 по 6 червня 2018 року у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, судам (судовій системі в цілому) довіряє 7,7 відсотків, не довіряє – 84,3 відсотків [1]. Причини такого явища, безумовно, мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер, і однією з них є невідповідність поведінки деяких суддів правилам (стандартам) професійної (суддівської) етики. Вказане зумовлює актуальність дослідження правових аспектів професійної етики суддів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Адміністративно-правові аспекти функціонування судової системи в цілому та окремих її елементів розглянуто у роботах В. М. Бевзенка, А. Л. Борка, Р. З. Голобутовського, О. В. Гончаренка, Р. В. Ігоніна, О. В. Красноборова, Г. Я. Наконечної, С. Ю. Обрусної та інших авторів. Проте проблематика, пов'язана із забезпеченням етичних стандартів у діяльності суддів, у науці адміністративного права вивчалася переважно в контексті вирішення інших дослідницьких завдань. Вказане зумовлює потребу у визначенні ключових категорій правового забезпечення професійної етики суддів.

Метою і завданням статті є визначення змістового наповнення категорій «суддівська етика» в контексті вимог законодавчих актів, які регламентують функціонування судової системи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи походження поняття суддівської етики, зазначають, що вона є різновидом професійної етики – однієї із галузей етичної науки, науки про мораль. Етичні норми являють собою систему ідей і уявлень про правильну і неправильну поведінку, які вимагають виконання одних дій і забороняють інші. Етичні вимоги до поведінки судді закріплені саме в Кодексі професійної етики судді і являють собою сукупність моральних правил поведінки судді, за допомогою яких можна оцінити його дії з погляду таких цінностей, як справедливість, сумлінність, гідність, людяність тощо [2, с. 13].

Протягом останніх років законодавець приділяє значну увагу питанням професійної етики суддів. Із 28 березня 2015 року набув чинності Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд», яким було затверджено нову редакцію Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3]. Статтею 55 цього Закону, у якій визначені права та обов'язки судді, передбачено, що суддя зобов'язаний дотримуватися правил суддівської етики. Крім того, суддівській етиці присвячена спеціальна норма – стаття 57, яка мала саме таку назву – «Етика судді». Пунктом 3 частини 1 статті 92 Закону визначено, що однією з підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя, у тому числі прояв неповаги під час здійснення судочинства до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу [2, с. 13]. У чинній редакції вказаного Закону ч. 2 ст. 6 покладає на суддю обов'язок дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій

діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів; ч. 3 цієї ж статті – подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді. Стаття 58, яка має назву «Етика судді», визначає, що питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України [3]. Разом із тим слід сказати, що ні поняття суддівської етики, ні поняття доброчесності ані в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», ані в Кодексі суддівської етики не містяться.

Це породжує ситуацію правової невизначеності. Так, наприклад, ст. 59 вказаного Закону встановлює, що з метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну й одержаним ними доходам, проводиться моніторинг способу життя судді відповідно до закону. Моніторинг способу життя судді може бути проведений на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя та в інших випадках, визначених законом. Орган, який відповідно до закону здійснює моніторинг способу життя судді, зобов'язаний надіслати відповідну інформацію за результатами моніторингу невідкладно після завершення його проведення, але не пізніше тридцяти днів з моменту отримання відповідної вимоги. Результати моніторингу способу життя судді можуть також використовуватися для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики [3]. Але як можна оцінити дотримання суддею правил, легальне визначення яких відсутнє?

Спроба подолати відсутність визначення поняття суддівської етики була зроблена у Коментарі до Кодексу суддівської етики, затвердженого рішенням Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1. Авторами Коментаря на основі положень, які містяться у преамбулі до Бангалорських принципів поведінки суддів від 19.05.2006, схвалених резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 № 2006/23 [4], та аналізу Кодексу суддівської етики було сформульовано таке поняття суддівської етики: «Під суддівською етикою треба розуміти певну систему базових принципів регламентації поведінки суддів у судовому засіданні, в суді та позасудовій поведінки, які побудовані з урахуванням особливостей професійної діяльності судді та створені для підтримки суддівських стандартів, діють об'єктивно і незалежно з метою збільшення значущості існуючих правових норм та правил поведінки для суддів». Як можна побачити, однією з важливих ознак цього визначення є категорія «суддівські

стандарты». У Коментарі не пояснюється, що слід розуміти під суддівськими стандартами, натомість є визначення «високих стандартів поведінки». Високі стандарти поведінки полягають у тому, що суддя як на роботі, так і поза її межами, в повсякденному житті, має демонструвати таку поведінку, щоб учасники процесу й оточуючі люди бачили в ньому еталон порядності і справедливості – високоморальну, чесну, стриману, врівноважену людину. При цьому суддя має не лише подавати особистий приклад, але й пропагувати етичну поведінку серед учасників процесу та оточуючих, вимагати етичної поведінки від інших [2, с. 13]. Вказане викликає питання: а чи дотичний термін «суддівські стандарти» до терміна «високі стандарти поведінки»? Чи необхідно, щоб поведінка судді відповідала саме високим стандартам? Чи досить, щоб суддя демонстрував відсутність визначених правовими актами та Кодексом суддівської етики заборон? Так, виходячи зі змісту коментарю, висока емоційність (як повна протилежність стриманості та врівноваженості) не відповідає високим стандартам поведінки. Водночас відсутні вказівки, що висока емоційність суперечить суддівським стандартам. До речі, у преамбулі до Кодексу судової етики йдеться саме про високі стандарти поведінки: «Усвідомлюючи значимість своєї місії, з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади судді України вважають, що зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці» [2]. Але, виходячи з викладеного вище аналізу наведених вище визначень, суддівська етика має своїм елементом не високі стандарти поведінки, а суддівські стандарти.

Якщо ретельно проаналізувати Кодекс суддівської етики з позиції правової визначеності, можна дійти висновку, що багато його положень потребують уточнення. Ми вітаємо сам факт затвердження цього документа і вважаємо, що практика, за якої спочатку відбувається набуття чинності певним актом, а вже потім до нього вносяться зміни і доповнення на підставі результатів наукового аналізу й особливостей правозастосування, є цивілізованою і цілком логічною. Разом із тим ми повністю приєднуємося до позиції Ради суддів України з приводу необхідності оновлення Кодексу суддівської етики. Рішення щодо внесення змін у документи зумовлено насамперед змінами до Конституції України в частині «Правосуддя», прийняттям Закону «Про судоустрій і статус

суддів», формуванням Верховного Суду та прийняттям нових процесуальних кодексів. Зазначені зміни у законодавстві потребують певного перегляду підходів до стандартів поведінки як суддів, так і працівників апарату судів. В оновленому Кодексі мають бути забезпечені гарантії суддівської незалежності, суддя має бути забезпечений від безпідставного притягнення до відповідальності. Так, значної ваги набувають, зокрема: стаття 4 (порушення правил етичної поведінки, встановлених цим Кодексом, не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини), стаття 12 (суддя не може робити публічних заяв, коментувати у засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та надавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили. Суддя не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи), стаття 18 (суддя повинен бути обізнаним про свої майнові інтереси та вживати розумних заходів для того, щоб бути обізнаним про майнові інтереси членів своєї сім'ї), стаття 20 (участь судді у соціальних мережах, Інтернет-форумах та застосування ним інших форм спілкування у мережі Інтернет є допустимим, проте суддя може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади) [5].

Повністю погоджуючись із тим, що на сучасному етапі судової реформи набувають значущості вказані вище положення Кодексу суддівської етики, додамо, що це потребує виваженого підходу до формулювання вимог, що містяться у цих статтях. Так, наприклад, виходячи з формально-логічного тлумачення статті 20, якщо суддя спростує у соціальних мережах інформацію, яка завдає шкоди авторитету судової влади, це буде порушенням суддівської етики (оскільки суддя може коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади).

Іншою проблемою, яка не дозволяє, на наш погляд, досягти правової визначеності у питаннях вимог до поведінки суддів, є штучне виключення категорії «добročесність» із вимог суддівської етики. Заслуговує на увагу, що відповідно до ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший від тридцяти та не старший від шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добročесним та володіє державною мовою. Як можна побачити, у цьому форму-

люванні відсутня вказівка на відповідність етичним стандартам, натомість є поняття «добročесність». Натомість у ч. 1, 2 ст. 83 вказаного правового акта визначено, що кваліфікаційне оцінювання проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями. Критеріями кваліфікаційного оцінювання є: 1) компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо); 2) професійна етика; 3) добročесність [3]. Водночас у ст. 106 як підставу дисциплінарної відповідальності вказано «допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, невідчужності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу» [3], тобто відповідність способу життя судді його статусу, що звичайно пов'язують з категорією «добročесність», віднесено до норм суддівської етики.

Висновки

Проблема, пов'язана із забезпеченням відповідності поведінки суддів вимогам суддівської етики, є сьогодні вкрай важливою, а її вирішення зумовлює спрямованість судової реформи в аспекті кваліфікаційного оцінювання суддів, підвищення їхньої кваліфікації, притягнення до дисциплінарної відповідальності. Тому положення Кодексу суддівської етики мають бути приведені у відповідність до норм Конституції та законів України, які регламентують функціонування судової влади, а також позбавлені суперечностей та неточностей, наявність яких буде знижувати ефективність їх застосування. З огляду на сказане, перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі мають бути пов'язані із визначенням співвідношення між категоріями «професійна етика», «суддівська етика» та «добročесність», а також підготовкою пропозицій щодо удосконалення на цій основі Кодексу суддівської етики.

Список використаних джерел:

1. Довіра громадян України до суспільних інститутів. Результати соціологічного дослідження. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf. (дата звернення 30.11.2018 р.).
2. Коментар до Кодексу суддівської етики: затверджено рішенням Ради суддів України від 4 лютого 2016 року № 1. Київ, 2016. 113 с.

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.

4. Бангалорські принципи поведінки суддів: схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07.2006 № 2006/23. URL: [http://](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67)

zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67 (дата звернення 30.11.2018).

5. Кодекс суддівської етики планують оновити. URL: https://zib.com.ua/ua/134630-kodeks_suddivskoi_etiki_planuyut_onoviti.html (дата звернення 30.11.2018).

Статья содержит анализ понятийного аппарата обеспечения требований профессиональной этики судей в Украине. Проанализированы положения Кодекса судейской этики в системной связи с положениями Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей». Сделан вывод о необходимости совершенствования правовых документов, которыми регламентируются этические требования к поведению судей.

Ключевые слова: судейская этика, профессиональная этика, поведение судей, добродетель, правовое обеспечение.

The article contains an analysis of the conceptual apparatus of ensuring the requirements of professional ethics of judges in Ukraine. Analyzed the provisions of the Code of Judicial Ethics in systemic communication with the provisions of the Law of Ukraine "On the Judicial System and Status of Judges." The conclusion is made about the need to improve the legal documents that govern the ethical requirements for the behavior of judges.

Key words: judicial ethics, professional ethics, behavior of judges, virtue, legal support.

